

ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੈ

ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤੇ ਝਾਤ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਟਕ ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਨਾਟਕ ਲਈ ਸਕਰਿਪਟ ਦੀ ਘਾਟ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਹੱਲ ਹੋਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾਵਲ, ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੈਮੂਇਲ ਜੌਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ 'ਜੂਠ' ਇਹਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਚਰਚਾ ਇਥੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਟੀ.ਵੀ. ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਇਹ ਤਾਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਔਖੀ ਤੋਂ ਔਖੀ ਜਾਂ ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਉਤੇ ਵਿਚਰਦੀ ਹੋਈ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤ ਟੀ.ਵੀ. ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਪਰਦੇ ਉਤੇ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਜਾਹਿਰਾ ਤੌਰ ਉਤੇ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਲੋਸਫੀਕ ਤਕਨੀਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੈਮਰਾ ਤਕਨੀਕ ਰਾਹੀਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਤਕ ਫਰੋਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ ਦੀ ਟੀ.ਵੀ. ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੁਣ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਕਲਾਸਕੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਸਠਿਆਂ ਤਕ ਮਹਿਦੂਦ ਸਨ, ਹੁਣ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪੁੱਜੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਚਰਨ ਚੰਨੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਦੇਰ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਲਾਸਕੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਟੀ.ਵੀ. ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਸਕਤੀ ਪੂਰੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਈ। ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ

ਰਵਾਇਤ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜੋ ਟੀ.ਵੀ. ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜੇ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਉਤੇ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟ ਰਹੀਓ ਰੀ' ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਸਨਮਾਨ ਲਿਆ। 'ਮੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦੀਵਾ', 'ਪਰਤਾਪੀ', 'ਬਿਜੇ ਸਿੰਘ', 'ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਦਰਿਆ', 'ਪਿੰਜਰ' ਵਰਗੇ ਨਾਵਲ

'ਕਬਾੜੀਆ' ਹੈ। 'ਕਲਾ ਦਮ ਤੋੜਦੀ ਗਈ' ਇਕ ਦਰੀਆਂ ਬੁਣਨ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਸੀਬੋ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਕ ਗਰੀਬ ਬਾਪ ਦੀ ਧੀ ਸੀਬੋ ਦਰੀਆਂ ਬੁਣਨ ਵਾਲੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਨਮੂਨੇ ਪਵਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਦਾਜ ਦੀਆਂ ਦਰੀਆਂ ਉਹੀ ਬੁਣਦੀ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਹਾਠ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਵਿਆਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਦਾ ਗਰੀਬ ਬਾਪ ਹਾਲੇ ਇਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ

ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕੋਈ ਦਰੀ ਨਹੀਂ ਬੁਣਦੀ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਬਸੀਰ ਅਤੇ ਮਨੂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨਾਥਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਪੂਰੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਉਭਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਭੀਮ ਇੰਦਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਬਾੜੀਆ' ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ 'ਤੁਰਨਾ ਮੜਕ ਦੇ ਨਾਲ' ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਨਬੀਰ ਰਾਣਾ ਦੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਡਰਾਮਾ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਮੇਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਨਾਕੁਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਇਕ ਫਰੀਡਮ ਫਾਈਟਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤਕਲੀਫਾਂ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣਾ ਅਸੂਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਉਹਦਾ ਤਕੀਆ-ਕਲਾਮ ਹੈ 'ਗੱਲ ਅਸੂਲ ਦੀ ਹੈ'। ਉਹ ਹੁਣ ਕਬਾੜੀਆ ਹੈ। ਘਰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਖਾਲੀ ਬੋਤਲਾਂ ਅਤੇ ਰੱਦੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਫਰੀਡਮ ਫਾਈਟਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਲੈਂਦਿਆਂ ਕਹਾਣੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾਟਕੀਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਉਘਾੜਦਾ ਹੈ। 'ਸਰ ਫਰੋਸੀ ਕੀ ਤਮੰਨਾ, ਅਬ ਹਮਾਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੈ, ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਜ਼ੋਰ ਕਿਤਨਾ ਬਾਜ਼ੂਏ ਕਾਤਲ ਮੇਂ ਹੈ', ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਬਿਸਮਿਲ ਦੇ ਇਹ ਕਾਵਿਕ ਬੋਲ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਬੜਾ ਸਫਲ ਰੂਪ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਇਸ ਜੋੜ ਨੂੰ ਜੀ-ਆਇਆਂ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕਲਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣੇ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਕਿਤਾਬ 'ਨਵਾਂ ਜਨਮ' ਵਿਚ ਪੰਜੇ ਨਾਟਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਨਵਾਂ ਜਨਮ' (ਸਰਵਮੀਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾਣ), 'ਇਕੋ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪੁੱਤ' (ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੱਤੋ), 'ਗਰੀਬ ਲੋਕ' (ਜਗਰੂਪ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪੰਜ ਕਲਿਆਣੀ), 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' (ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸੇ), 'ਤੂਤਾਂ ਵਾਲਾ ਖੂਹ' (ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੇ ਨਾਵਲ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਾਸ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਤ ਨਾਟਕੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ 'ਲੁਣਾ' ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ ਲਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾਟਕੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹਨ। ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਬੂਟਾ ਰਾਮ ਦੀ 'ਕਲਾ ਦਮ ਤੋੜਦੀ ਗਈ' ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕਹਾਣੀ ਭੀਮ ਇੰਦਰ ਦੀ

ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਪੀਲੇ ਕਰ ਸਕੇ। ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਬੁਣੀ ਹੋਈ ਦਰੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੀ ਬੁਣੀ ਹੋਈ ਦਰੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੀਬੋ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਰੀ ਉਹ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦਾਜ ਲਈ ਬੁਣਦੀ ਹੈ। ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਉਸ ਉਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਖੇਤ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਮਲਕੀਅਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਸਿਖਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜੈਲਦਾਰਾਂ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਫੌਰੀ ਵਿਆਹ ਤੈਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਏ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਹਫਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਰੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਸੀਬੋ ਦਾ ਬਾਪ ਸੀਬੋ ਵਾਲੀ ਦਰੀ ਜੈਲਦਾਰਾ ਨੂੰ ਦੇਣ ਉਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਗਰੀਬ ਕੁੜੀ ਦੇ ਅਰਮਾਨ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ